

Отримано: 01 грудня 2025 р.

Прорецензовано: 5 грудня 2025 р.

Прийнято до друку: 7 грудня 2025 р.

email: khomyak67@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0009-0002-6161-3807>

email: onyshko_sv@ukr.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-5811-2724>DOI: [http://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-39\(67\)-134-142](http://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-39(67)-134-142)

Хом'як М. С., Онишко С. В. Децентралізація фінансових відносин як передумова соціально-економічного розвитку регіонів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2025. № 39(67). С. 134–142.

УДК: 336.61

JEL-класифікація: G 38, H 70, R 22

Хом'як Мирослав Степанович,докторант кафедри публічних фінансів
Державного податкового університету**Онишко Світлана Василівна,**докторка економічних наук, професорка,
професорка кафедри фінансових ринків та технологій
Державного податкового університету

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН ЯК ПЕРЕДУМОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

У статті розглянуто концептуальні засади змісту поняття «децентралізації фінансових відносин». Автори зупинилися на обґрунтуванні процесу децентралізації та формуванні нових фінансових відносин між суб'єктами цього процесу. Визначено три важливі характеристики децентралізації: відповідальність, ефективність та субсидіарність. Автори стверджують, що відповідальність відображає глибоке усвідомлення суб'єктами влади життєво важливих інтересів суспільства і країни, свого покликання самовіддано боротися за їх здійснення. Ефективність характеризує результат досягнення поставленої мети при максимально можливій економії суспільної праці або досягнення певної мети при найменших затратах, тобто штучне злиття результатів і засобів. Автори наголошують, що субсидіарність відображає захист автономії особи і право на самоврядування нижчих політичних одиниць: громади, територіальної громади, регіону. Зазначені характеристики децентралізації є основою формування автономних фінансових відносин регіону, які забезпечують створення його фінансового простору і сталого соціально-економічного розвитку. У результаті дослідження автором було визначено, що закономірним є те, що децентралізація як явище і процес реалізувалась через різні її форми, базуючись на принципах формування нових фінансових відносин, використовуючи ключові елементи для досягнення кінцевої мети її реалізації – створення нового фінансового простору та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону. Автори стверджують, що децентралізація фінансових відносин створює низку позитивних ефектів для соціально-економічного розвитку регіонів, а саме: стимулює регіони до ефективнішого використання ресурсів, сприяє залученню інвестицій завдяки формуванню сприятливого бізнес-клімату, підвищує якість надання публічних послуг (освіта, охорона здоров'я, комунальна інфраструктура) та забезпечує більшу відповідальність місцевої влади перед громадою.

Ключові слова: децентралізація фінансових відносин, складові характеристики фінансових відносин, соціально-економічний розвиток регіонів.

Myroslav Khomyak,Doctoral candidate at the Department of Public Finance,
State Tax University**Svitlana Onyshko,**Doctor of Economics, Professor, Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University

DECENTRALIZATION OF FINANCIAL RELATIONS AS A PREREQUISITE FOR THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS

This article provides a comprehensive theoretical analysis of the conceptual foundations underlying the decentralization of financial relations. The research focuses on the academic substantiation of decentralization processes and the subsequent formation of qualitatively new financial interactions between diverse stakeholders. A central part of the study involves the identification and detailed characterization of three fundamental pillars of decentralization: responsibility, efficiency, and subsidiarity.

The authors argue that responsibility within this framework reflects a profound commitment by government entities to implement the vital interests of society. Efficiency is interpreted as the strategic optimization of results, characterized by achieving objectives through the rational saving of social labor and resources. Furthermore, subsidiarity is positioned as a

safeguard for individual autonomy and the inherent right to self-governance for local communities and territorial units. The study establishes that these characteristics serve as the bedrock for forming autonomous financial relations at the regional level, ensuring the creation of a distinct regional financial space necessary for sustainable socio-economic development.

By utilizing these structural elements, decentralization achieves its ultimate goal: the establishment of a robust financial environment that fosters regional growth. Finally, the authors assert that fiscal decentralization generates numerous positive externalities, including the stimulation of efficient resource management, the attraction of investment through a favorable business climate, and the enhancement of public service quality. These factors collectively strengthen local government accountability and promote a resilient economic framework.

Keywords: decentralization of financial relations, component characteristics of financial relations, socio-economic development of regions.

Постановка проблеми. Передумовами інтеграції України до Європейського простору є проведення цілої низки важливих реформ, вагоме місце серед яких займає децентралізація у всіх її формах. Метою реформи децентралізації було не просто передати повноваження та ресурси (матеріальні, земельні та фінансові) від державних органів органам місцевого самоврядування, а головною ціллю створення базового суб'єкта місцевого самоврядування – фінансово спроможної територіальної громади. Тому створення такого суб'єкта забезпечило формування нових фінансових відносин між рівнями владних органів, різними зацікавленими групами стейкхолдерів (бізнесом, громадськими організаціями, політичними групами, громадськими активістами та жителями територіальних громад), що суттєво вплинуло на соціально-економічний розвиток регіонів та окремих територіальних громад.

В процесі реалізації першого етапу децентралізації в Україні впродовж 2014–2019 рр. відбувалась зміна державної політики у сфері місцевого самоврядування. Ця політика спиралась на інтереси жителів територіальних громад і передбачала децентралізацію влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності, зумовлюючи формування нових адміністративних, управлінських, організаційних та фінансових відносин у нових територіальних утвореннях. В основу цієї політики було закладено основні положення Європейської хартії місцевого самоврядування та найкращі світові стандарти суспільних відносин. Основними принципами функціонування місцевих органів влади стали самостійність у вирішенні місцевих питань, фінансова незалежність у використанні власних фінансових ресурсів, можливості залучення додаткових фінансових ресурсів з Державного фонду регіонального розвитку, право на участь громадян у партисипаторному бюджеті, підзвітність громаді та принцип субсидіарності у вирішенні питань на найнижчому рівні. Світові стандарти в суспільних відносинах реалізовані шляхом гарантування демократичних засад, соціальних та економічних прав, забезпеченням якісних публічних послуг.

Другий етап децентралізації в Україні, який проходив у 2020–2021 рр., забезпечив створення нового адміністративно-територіального устрою базового рівня – територіальну громаду. В Україні було сформовано 1469 територіальних громад, які покрили усю територію країни, що сприяло розвитку місцевого самоуправління і їх соціально-економічного розвитку, прискорюючи проведення реформ в інших секторах.

В процесі реалізації реформи децентралізації в економічних системах більшості країн та регіонів відбувалась еволюція та розвиток нових фінансових відносин між її суб'єктами. Децентралізація заклала базис для формування самодостатніх, фінансово незалежних регіонів та їх територіальних громад, набуваючи нового змісту та нових правил фіскальних, управлінських та міжбюджетних відносин. Саме тому питання формування та розвитку нових фінансових відносин в процесі реформи децентралізації та їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів України є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження феномену децентралізації у всіх її формах в економічній теорії та практиці регіонального управління вимагає насамперед відповідної теоретичної концептуалізації, яка є підґрунтям адекватного розуміння та сприйняття трансформації фінансових відносин як основи збалансованого та стабільного соціально-економічного розвитку регіонів.

Дослідженню цієї проблематики були присвячені праці науковців останніх десятиліть XX та XXI ст. Одним із перших в науковій літературі, хто обґрунтував традиційний підхід, який базувався на класичному економічному трактуванні децентралізації, є американський економіст Ч. Тібу (Ch. Tiebout, 1961). Він зазначав, що «...питання виробництва суспільних благ для населення в межах територіальних громад та витрати місцевих органів на їх створення відбуваються на основі ефективного оподаткування. Внаслідок різного рівня та якості суспільних благ і можливостей їх фінансування виникає конкурентна рівновага у виборі населених пунктів, що створює умови ефективного розміщення індивідів» [1]. Тобто децентралізація забезпечує формування автономних фінансових відносин, які реалізують усі суб'єкти господарювання через їх складові: фіскальні, бюджетні, інвестиційні та управлінські. Таким чином, це, в кінцевому

результаті, впливає на переміщення юридичних та фізичних осіб між регіонами з привабливими фінансовими відносинами, належним рівнем суспільних послуг та якістю життя. Також відомою є теорема децентралізації У. Оутса (W. Oates, 1999), у якій автор зазначав, що різниця між системами органів влади країн виявляється більше у ступені (глибині) децентралізації, ніж у різних її категоріях. За У. Оутсом, між двома екстремальними станами – унітарні і анархічні системи – можна знайти більш-менш централізовані федеративні системи [2], які різняться сформованими у їх межах децентралізованими фінансовими відносинами та управлінськими навичками.

В той же час, варто зазначити, що ще у 50-х роках ХХ ст. представники неокласичної та ліберальної економічної школи, а саме: П. Самуельсон (P. Samuelson, 1954), Дж.Стігліц (J. Stigler, 1957) – займалися дослідженням загальних принципів функціонування ефективних моделей фінансової децентралізації та бюджетного федералізму. П. Самуельсон у своїх працях наголошував, що «...оподаткування відповідно до теорії отриманої вигоди відносно оподаткування («benefit theory of taxation») не дає змогу прийняття спонтанних децентралізованих вирішень проблеми. Таким чином, припущення, що податки та збори за послуги, які надаються державою, мають стягуватися відповідно до одержуваної бенефіціаром вигоди. У разі застосування цього принципу оподаткування було б регресивним, оскільки держава надає багато послуг, які, в основному, призначаються для людей із невисоким рівнем доходів» [3]. Автор зазначав, що за умови бюджетної децентралізації та дотримання принципу субсидіарності, в межах фінансових відносин між центральною гілкою влади та органами самоврядування формується федеральна модель бюджетних відносин. Досліджуючи теорії розвитку економіки публічного сектору, Дж. Стігліц наголошував, що дебати відносно теорії фінансового федералізму як розподілу відповідальностей між центральними та локальними рівнями влади є нескінченими [4].

У сучасній іноземній літературі трактування поняття «децентралізація» більшістю науковців розкривається через її форми. Так, польські науковці виділяють два основних види децентралізації: «... територіальну децентралізацію, яка відображає створення органів публічної адміністрації, які здійснюватимуть урядування в адміністративно-територіальних одиницях самостійно і незалежно від органів державної влади, перебуваючи поза їх ієрархічною системою та підпорядкуванням, тобто органів місцевого та регіонального самоврядування» та «функціональна децентралізація, яка характеризується визнанням самостійних і незалежних спеціалізованих організацій (об'єднання, спілки) суб'єктами владних повноважень із делегуванням їм права здійснювати певний обсяг завдань публічного характеру, зокрема, щодо урядування та виконання відповідних функцій у визначених законодавством сферах суспільного життя та згідно із встановленим порядком» [5, 53]. Виходячи із цих двох трактувань, територіальна, функціональна, фінансова та бюджетна децентралізації забезпечили посилення відповідності формування державної регіональної політики принципам політики згуртування ЄС [6, 9].

Латиноамериканський вчений нейтрально охарактеризував вплив фінансової децентралізації на різні аспекти суспільного життя: ні позитивно, ні негативно. Успішність запровадження реформи фінансової децентралізації, на його думку, залежить виключно від «institution specific design» – оптимальної взаємодії інститутів публічної влади [7, с. 13], побудови їх нових моделей фінансових відносин та простору територіальних утворень, у межах яких відбувається процес децентралізації. Американському вченому належить ідеологія фінансової децентралізації, емпіричним шляхом вчений виявив «spillover effect» – «...ефект рівномірного розподілу ресурсів як проблеми перерозподілу спроможностей залежно від уподобань і доходів регіонів. Вчений довів, що за умови фінансової децентралізації публічні видатки відповідатимуть індивідуальним уподобанням споживачів згідно з їхніми потребами. Обґрунтував теорію «spillover or neighborhood effects», яка відображає ефект перерозподілу суспільних благ, тобто виокремлення національних суспільних благ, які впливають на спроможності різних регіонів» [8, 94].

Вітчизняні наукові підходи до розкриття теоретичного змісту поняття «децентралізація» також є різними. Так, О. Бориславська, І. Заверуха, Е. Захарченко (2012) стверджували, що це «...такий спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість з них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власними завданнями та повноваженнями органів нижчого рівня. Така децентралізація влади в державі сприяє розвитку демократії, адже відбувається розширення впливу територіальних громад, соціальних груп та громадськості в цілому на справи публічного значення. Демократична держава завжди прагне залучити громадськість до здійснення публічних функцій урядування з метою оптимального задоволення різносторонніх потреб людини та народу загалом» [9, 9]. О. Сас (2016) наголошував, що децентралізація «...це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Так, щоб якомога більше повноважень мали ті органи, які ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найуспішніше» [10]. Аналогічно розкрито децентралізацію на офіційному сайті Мінрегіону України (2015) «...як передачу значних повноважень та бюджетів

від державних органів органам місцевого самоврядування. Так, аби якомога більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно» [11].

Більшість науковців, досліджуючи теоретичні основи децентралізації розкривають поняття через її форми. Так, В. Бодров та С. Дяченко (2015) займались дослідженням бюджетної децентралізації, зазначали, що це «...будь-які види мобілізації фінансових ресурсів у бюджетах органів місцевого самоврядування» [12, 7]. О. Дроздовська (2002), Н. Бикадорова (2010), визначали фінансову децентралізацію, як «...процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральними і локальними рівнями управління» [13, 20; 14, 146]. І. Луніна (2014) виокремила форму бюджетної децентралізації, наголошувала, що «...у процесі бюджетної децентралізації мають бути створені умови для:

- надання публічних благ у відповідності до потреб та вподобань місцевого населення;
- підвищення відповідальності місцевих органів влади за виконання закріплених за ними функцій, а отже – за ефективність видатків місцевих бюджетів,
- збільшення витрат місцевих бюджетів у залежності від збільшення власних доходів та розвитку економіки відповідних територій» [15, 38].

О. Бориславська, І. Заверуха та Е. Захарченко (2012), присвятили свої дослідження «...фіскальний децентралізації – чи не найскладнішому аспекту децентралізації публічної влади. Вона є своєрідним мірилом: рівня демократичності та компетентності публічної адміністрації; адекватності політичної системи до суспільних очікувань; рівня довіри до місцевих органів влади та рівня сприйняття державною владою потреб суспільства в цілому і окремих громадян зокрема; якості контролю у публічній сфері та відповідальності; зрештою, вона є оцінкою адекватності системи публічної адміністрації України та територіального устрою держави» [9, 78].

Не дивлячись на досить широке представлення в іноземних та у вітчизняних публікаціях розвитку процесу децентралізації та його впливу на формування нових територіальних утворень та відносин між суб'єктами цих територій, проте практично відсутні системні наукові напрацювання щодо змісту та особливостей децентралізації фінансових відносин як передумови сталого та ефективного соціально-економічного розвитку регіону.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є визначення концептуальних засад децентралізації фінансових відносин як передумови соціально-економічного розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні науковці обґрунтовують поняття «децентралізація» як «...процес передачі відповідальності за планування, розподіл та реалізацію ресурсного забезпечення від центральних органів державної влади до регіональних, місцевих органів державної влади і самоврядування» [16]; як процес «...делегування повноважень, ресурсів і відповідальності від центральних до місцевих, напівавтономних державних органів влади, а також до приватних підприємницьких утворень» [17]. Автори вказують на важливі три характеристики децентралізації:

- 1) відповідальність (глибоке усвідомлення суб'єктами влади життєво важливих інтересів суспільства і країни, свого покликання самовіддано боротися за їх здійснення, здатність виробляти якісну політику, приймати оптимальні рішення, здійснювати їх з найбільшою користю для загального блага);
- 2) ефективність (результат досягнення поставленої мети при максимально можливій економії суспільної праці або досягнення певної мети при найменших затратах, тобто штучне злиття результатів і засобів);
- 3) субсидіарність (захист автономії особи і право на самоврядування нижчих політичних одиниць: громади, територіальної громади, регіону).

Зазначені характеристики децентралізації, що відображені на рисунку 1.1, є основою формування автономних фінансових відносин регіону, які забезпечують створення його фінансового простору і сталого соціально-економічного розвитку.

Децентралізація, яка передбачає передачу більших повноважень від центральних органів влади до місцевих, забезпечує чітку систему побудови фінансових взаємовідносин між різними рівнями влади щодо формування засад державної та регіональної політики соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. В межах територіальної децентралізації відбувається формування нової системи фінансових відносин регіону. Фінансова децентралізація характеризується не лише передачею частини фінансових ресурсів до місцевих бюджетів або їх закріплення за ними. Насамперед вона надає мотиваційні інструменти для місцевих органів влади щодо формування та ефективного використання фінансового потенціалу своїх адміністративно-територіальних одиниць. Виходячи із цього, заключна форма децентралізації – бюджетна децентралізація, створює можливості для місцевих органів влади збільшувати витрати місцевих бюджетів у залежності від збільшення власних доходів та соціально-економічного розвитку економіки відповідних регіонів.



Рис. 1. Основні характеристики децентралізації та його вплив на формування нових принципів фінансових відносин

Джерело: розроблено авторами.

Закономірним є те, що децентралізація як явище і процес реалізувалась через різні її форми, базуючись на принципах формування нових фінансових відносин, використовуючи ключові елементи для досягнення кінцевої мети її реалізації – створення нового фінансового простору та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону, що відображено на рис. 2.



Рис. 2. Мета децентралізації фінансових відносин щодо формування нового фінансового простору та сталого соціально-економічного розвитку регіону

Джерело: розроблено авторами.

Таким чином, децентралізація в широкому її розумінні зводиться до розподілу відповідальності між органами влади різних рівнів в процесі управління бюджетними коштами, в контексті яких формуються нові фінансові відносини, які утворюють не лише нову модель міжбюджетних відносин, змінюючи формулу розрахунку базових трансфертів, а й безперечно впливають на всі напрями фінансових відносин в регіоні – їх фінансових можливостях, інвестиційній привабливості, сформованого та використовуваного фінансового потенціалу регіону.

У вузькому розумінні децентралізація передбачає певну ступінь автономності місцевих органів влади, яка дозволяє їм приймати виважені рішення в бюджетно-податковій, інвестиційній та управлінській сфері. Можна погодитися з думкою, що оцінкою децентралізації як складного суспільного явища, що характеризується «масштабністю розгортання та тривалістю виявлення, розмаїттям проявів та неоднозначністю наслідків реалізації, тісністю зв'язку із різними аспектами соціально-економічного та політично-адміністративного устрою держави» [18].

Децентралізація позитивно впливає на фінансові відносини в регіонах, надаючи органам місцевого самоврядування більше самостійності, фінансових ресурсів та повноважень для вирішення місцевих питань. Це сприяє формуванню фінансової незалежності громад, наближенню соціальних послуг до споживачів, покращенню їх якості, а також розвитку регіонального потенціалу через ефективне управління податками та видатками на місцевому рівні.

У сучасних умовах глобалізації та посилення євроінтеграційних процесів особливого значення набуває ефективна організація системи публічних фінансів. Важливою передумовою зміцнення економічної стабільності та підвищення добробуту населення є децентралізація фінансових відносин, яка забезпечує оптимальний розподіл повноважень і ресурсів між центральними та місцевими органами влади.

Децентралізація дозволяє регіонам використовувати більше фінансових інструментів для самостійного вирішення проблем, що сприяє формуванню умов для соціально-економічного розвитку територій. Ґрунтуючись на результатах низки концептуальних теоретичних досліджень, основним інструментарієм децентралізації є:

- бюджетна децентралізація – закріплення за місцевими бюджетами стабільних доходних джерел (податки, збори, трансферти);
- податкова автономія – право місцевих органів влади встановлювати ставки окремих місцевих податків і зборів у визначених межах;
- міжбюджетні трансферти – механізм фінансового вирівнювання між багатшими та менш розвиненими регіонами;
- розвиток місцевих фінансових інститутів – муніципальні банки, фонди розвитку, місцеві облігаційні програми.

Децентралізація фінансових відносин створює низку позитивних ефектів для соціально-економічного розвитку регіонів, а саме:

- стимулює регіони до ефективнішого використання ресурсів;
- сприяє залученню інвестицій завдяки формуванню сприятливого бізнес-клімату;
- підвищує якість надання публічних послуг (освіта, охорона здоров'я, комунальна інфраструктура);
- забезпечує більшу відповідальність місцевої влади перед громадою.

Разом із тим, не можна скидати з рахунку й існування низки викликів: нерівність економічного потенціалу регіонів, ризик неефективного управління, корупційні загрози, що вимагає пошуків шляхів їх мінімізації.

Загалом децентралізація фінансових відносин – це стратегічна умова соціально-економічного розвитку регіонів, що сприяє зміцненню фінансової самостійності громад, підвищує ефективність використання ресурсів і стимулює місцеву владу до відповідального управління. Вона створює умови для розвитку регіонів, оскільки місцеве самоврядування стає більш спроможним самостійно вирішувати питання місцевого значення та ефективно використовувати наявні ресурси.

В контексті фінансової децентралізації її роль полягає у сприянні кращому розумінню населенням регіону взаємозв'язку між сформованою центральними та муніципальними органами влади податковою та бюджетною політиками, що підвищує відповідальність органів місцевого самоврядування перед громадою. Розгляд децентралізації як процесу перерозподілу функцій, фінансових ресурсів та відповідальності між центральним і локальним рівнями управління, має на меті забезпечити спроможність місцевого самоврядування ефективно управляти своїми фінансами та ресурсами для забезпечення потреб своїх мешканців.

Децентралізація фінансових відносин поглиблює можливості пошуку додаткових потенційних фінансових ресурсів регіону, що є потужною передумовою його соціально-економічного розвитку, оскільки

вона посилює фінансову самостійність місцевих органів влади, розширює їхню відповідальність за розподіл ресурсів та покращує якість публічних послуг. Це дозволяє громадам краще реагувати на місцеві потреби, стимулювати економічну активність та зміцнювати місцеве самоврядування, що в цілому сприяє підвищенню рівня розвитку регіону.

Децентралізація фінансових відносин сприяє розвитку регіонів шляхом зміцнення місцевого самоврядування. Внаслідок якого відбувається передача фінансових ресурсів та повноважень на місцевий рівень, що дозволяє органам місцевого самоврядування ефективніше управляти своїми бюджетними ресурсами та приймати рішення відповідно до потреб конкретних територій, що характеризує підвищення якості публічних послуг. Збільшення фінансової автономії дає можливість місцевим органам влади спрямовувати кошти на покращення інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг, що безпосередньо впливає на рівень якості життя мешканців. Також відбувається стимулювання економічної активності. Фінансова самостійність дозволяє регіонам розробляти та впроваджувати власні стратегії економічного розвитку, формувати та нарощувати фінансовий потенціал регіону, залучати інвестиції та створювати нові робочі місця. У процесі децентралізації фінансових відносин посилюється відповідальність та підзвітність органів місцевого самоврядування. Розподіл фінансових ресурсів та відповідальності між центральним та місцевим рівнями робить місцеву владу більш підзвітною перед громадою, що підвищує ефективність управління. Децентралізація також дозволяє місцевим громадам та регіонам краще враховувати свої унікальні потреби та пріоритети при розподілі фінансових ресурсів, що робить їхні дії більш адресними та ефективними. Таким чином, децентралізація фінансових відносин є важливим механізмом для досягнення сталого соціально-економічного розвитку на регіональному рівні, створюючи умови для більш ефективного управління та підвищення добробуту громадян.

Залежність регіонального розвитку від фінансових ресурсів є очевидною: саме фінансовий потенціал, який утворюється внаслідок децентралізації фінансових відносин, забезпечує можливості для реалізації економічних і соціальних програм. Відповідно, модель фінансових відносин, закладена в державі, визначає траєкторію розвитку її регіонів.

Вектори соціального та економічного розвитку регіонів країни формуються на основі аналізу викликів, які стоять перед країною і спрямовані на подолання диспропорцій між регіонами, забезпечення сталого зростання, а також підвищення добробуту регіонів. Соціальні пріоритети включають розвиток людського капіталу через покращення доступу до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг, із врахуванням потреб соціально вразливих груп населення. Економічні пріоритети зосереджуються на стимулюванні інвестиційної привабливості регіонів, підтримці малого та середнього бізнесу, модернізації інфраструктури, розвитку інноваційної економіки та забезпеченні енергоефективності.

Нам наш погляд, процес формування та подальшого забезпечення соціально-економічного добробуту регіонів країни варто розглядати у трьох векторах:

- 1) загальнодержавна стратегія регіонального розвитку;
- 2) обласна стратегія розвитку регіону;
- 3) стратегія розвитку кожного регіону окремо.

Водночас, стратегія соціально-економічного розвитку регіону повинна будуватися з чітким розумінням, що в основі розвитку лежать ефективна робота органів місцевого самоврядування (ОМС), розвинений та зацікавлений у розвитку громади підприємницький сектор та активна громада з високим рівнем громадянської свідомості. Забезпечення формування у громаді трьох базових факторів повинно бути на ОМС. Дані три фактори є основними для створення сприятливого фінансового простору для розвитку та проживання у регіоні. Водночас активна діяльність ОМС важлива лише на початку змін у регіоні. Подальше формування та розвиток співпраці з активним підприємницьким сектором та громадськістю повинно перейти у розподіл зон відповідальності між місцевою владою, приватним сектором та громадськістю.

Подальша робота ОМС щодо забезпечення соціально-економічного добробуту повинна здійснюватися у шести площинах:

- робота з громадою (громадські, волонтерські організації, благодійні та патріотичні акції);
- робота з бізнес-сектором (залучення бізнесу у соціально-економічний розвиток регіону та створення оптимальних умов для розвитку підприємництва);
- робота з бюджетом (виконання дохідної та видаткової частин місцевого бюджету);
- робота з партнерами (пошук та розвиток співпраці з вітчизняними та зарубіжними містами, організаціями, фондами, підприємствами тощо);
- робота з соціальним розвитком громади (підтримувати та розвивати галузі освіти, охорони здоров'я та благоустрою у громаді);

– робота з інфраструктурними об'єктами (забезпечення якості дорожнього покриття, налагодження транспортного сполучення для жителів громади, обслуговування доріг, зупинок та придорожніх територій) [19].

Для забезпечення довгострокового ефекту важливо мінімізувати ризики нерівності між регіонами, розвивати інституційну спроможність громад і впроваджувати механізми ефективного контролю за використанням коштів.

Фінансові відносини у децентралізованій системі формуються на основі поєднання трьох джерел:

- власні доходи регіонів (місцеві податки, частина загальнодержавних податків);
- державна підтримка (субвенції, дотації, освітня та медична субвенції);
- фінансове партнерство (інвестиції бізнесу, міжнародна допомога, місцеві запозичення).

Особливістю є те, що в результаті децентралізації зростає не тільки обсяг ресурсів на місцях, але й відповідальність за їх використання.

Формування фінансових відносин у децентралізованій системі неможливе без ефективного механізму міжбюджетних трансфертів. Основними інструментами цих відносин є базова дотація на підтримку спроможності громад та регіонів (областей); реверсна дотація для багатих регіонів; освітня та медична субвенції для забезпечення стандартів послуг. Ці інструменти зменшують фінансові диспропорції між регіонами, але водночас зберігають стимули для розвитку власної податкової бази.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що децентралізація – це не лише інструмент удосконалення фінансових відносин, а й стратегічна передумова модернізації української економіки та підвищення конкурентоспроможності регіонів у європейському просторі. Соціально-економічний розвиток регіонів України перебуває у прямій залежності від сформованої у процесі децентралізації нової моделі фінансових відносин, яка набула принципів: автономності, фінансової незалежності, субсидіарності, згуртованості та демократичності. Децентралізація фінансових відносин створює можливості для інноваційного розвитку, підвищення рівня життя населення, формування сучасної інфраструктури соціально-економічного розвитку регіону.

Література:

1. Tiebout, Ch. (1961). An Economic Theory of Fiscal Decentralization. Princeton University Press, 82-83. <<http://www.nber.org/chapters/c2273.pdf>>. (2025, October, 12). [in English].
2. Oates, W. (1999). An Essay on Fiscal Federalism. *Journal of Economic Literature*, 37, 1120–1149. [in English].
3. Samuelson, P. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. *The Review of Economics and Statistics*. 36 (4), 387-389. < http://www.ses.unam.mx/docencia/2007II/Lecturas/Mod3_Samuelson.pdf>. (2025, October, 07). [in English].
4. Stigler, J. (1957). The Tenable Range of Functions of Local Government. Federal Expenditure Policy for Economic Growth and Stability: Papers Submitted by Panelists Appearing Before the Subcommittee on Fiscal Policy, 213-219. <<https://fraser.stlouisfed.org/title/1151/item/1605>>. (2025, December, 01). [in English].
5. Woś, T., Stelmach, J., Bankowicz, M., Grzybowak, M. (2003). *Wlydyka Wiedza o społeczeństwie*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 53, 365.
6. Woś, T., Stelmach, J., Bankowicz, M., Grzybowak, M. (2003). *Wlydyka Wiedza o społeczeństwie*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 53, 365. [in Polish].
7. Як виконати вимоги вступу до ЄС у сфері регіональної політики та координації структурних інструментів. (2025). Стратегічні рекомендації щодо реалізації державної політики регіонального розвитку в Україні. Підсумковий аналітичний документ. ULEAD з Європою. Київ, Глава 22, 28.
8. Як виконати вимоги вступу до YES у сфері регіональної політики та координації структурних інструментів [How to meet the requirements of EU accession in the field of regional policy and coordination of structural instruments]. (2025). Stratehichni rekomendatsiyi shchodo realizatsiyi derzhavnoyi polityky rehional'noho rozvytku v Ukraini. Pidsumkovyyi analitychnyyi dokument. ULEAD z Yevropyu [Strategic recommendations for the implementation of the state policy of regional development in Ukraine. Final analytical document. ULEAD with Europe]. Kyiv, Hlava 22, 28. [in Ukrainian].
9. Tanzi, V. (2001). Pitfalls On the Road To Fiscal Decentralization. Working papers. Pitfalls On the Road To Fiscal Decentralization, 20. [in English].
10. Tiebout, Ch. (1961). An Economic Theory of Fiscal Decentralization. Princeton University Press. NBER Chapters, in: Public Finances: Needs, Sources, and Utilization, 82-83. <<https://www.nber.org/system/files/chapters/c2273/c2273.pdf>>. (2025, December, 01). [in English].
11. Бориславська, О., Заверуха, І., Захарченко, Е., та ін. (2012). Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. К.: ТОВ «Софія», 128.
12. Boryslavs'ka, O., Zaverukha, I., Zakharchenko, E., ta in. (2012). Detsentralizatsiya publichnoyi vlady: dosvid yevropeys'kykh krayin ta perspektyvy Ukrainy [Decentralization of public power: experience of European countries and prospects of Ukraine]. Shveytsars'ko-ukrayins'kyi proekt «Pidtrymka detsentralizatsiyi v Ukraini – DESPRO

- [Swiss-Ukrainian project "Support to decentralization in Ukraine – DESPRO]. К.: TOV «Sofiya», 128. [in Ukrainian].
10. Сас, О. (2016). Що таке децентралізація і навіщо вона всім нам? – простими словами про реформу. Децентралізація. <<https://decentralization.gov.ua/news/1862>>. (2025, грудень, 01).
- Sas, O. (2016). Shcho take detsentralizatsiya i navishcho vona vsim nam? – prostymy slovamy pro reformu [What is decentralization and why do we all need it? – in simple words about the reform]. *Detsentralizatsiya* [Decentralization]. <<https://decentralization.gov.ua/news/1862>>. (2025, December, 01). [in Ukrainian].
11. Що таке децентралізація? *Децентралізація*. <<https://decentralization.gov.ua/questions/1?page=2>>. (2025, листопад, 18).
- Shcho take detsentralizatsiya? [What is decentralization?]. *Detsentralizatsiya* [Decentralization]. <<https://decentralization.gov.ua/questions/1?page=2>>. (2025, November, 18). [in Ukrainian].
12. Бодров, В. Г. (2015). *Бюджетна та фінансова децентралізація як інструмент зміцнення матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування*: навч.-метод. матеріали. Київ: НАДУ, 101.
- Bodrov, V. H. (2015). *Byudzhetha ta finansova detsentralizatsiya yak instrument zmitsnennya material'no-finansovoyi osnovy mistsevoho samovryaduvannya*: navch.-metod. materialy [Budgetary and financial decentralization as a tool for strengthening the material and financial basis of local self-government: educational and methodological materials]. Kyiv: NADU, 101. [in Ukrainian].
13. Бикадорова, Н.О. (2010). Фінансова децентралізація місцевого самоврядування. *Економічний вісник Донбасу*, 2, 145–151.
- Bykadorova, N.O. (2010). Finansova detsentralizatsiya mistsevoho samovryaduvannya [Financial Decentralization of Local Self-Government]. *Ekonomichnyy visnyk Donbasu* [Economic Bulletin of Donbas], 2, 145–151. [in Ukrainian].
14. Дроздовська, О. С. (2002). Теоретичні засади фінансової децентралізації. *Фінанси України : наук.-теорет. та інформ.-практ. журн.*, 8, 19–25.
- Drozdovs'ka, O. S. (2002). Teoretychni zasady finansovoyi detsentralizatsiyi [Theoretical foundations of financial decentralization]. *Finansy Ukrainy : nauk.-teoret. ta inform.-prakt. zhurn.* [Finance of Ukraine: scientific-theoretical and informational-practical journal], 8, 19–25. [in Ukrainian].
15. Луніна, І. О. (2014). Бюджетна децентралізація як фактор забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30-31 жовтня 2014 р.)*. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 38–41.
- Lunina, I. O. (2014). Byudzhetha detsentralizatsiya yak faktor zabezpechennya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy [Budgetary decentralization as a factor in ensuring the socio-economic development of regions in Ukraine]. *Svitovi tendentsiyi ta perspektyvy rozvytku finansovoyi systemy Ukrainy: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (m. Kyiv, 30-31 zhovtnya 2014 r.)*. Kyiv: Kyivs'kyi natsional'nyy universytet imeni Tarasa Shevchenka [World trends and prospects for the development of the financial system of Ukraine: materials of the International Scientific and Practical Conference (Kyiv, October 30-31, 2014). Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv], 38–41. [in Ukrainian].
16. Линьов, К. О. (2001). Централізація, децентралізація та нелінійність у державному управлінні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр. Київ, 20.
- Lyn'ov, K. O. (2001). Tsentralizatsiya, detsentralizatsiya ta neliniynist' u derzhavnomu upravlinni: avtoref. dys... kand. nauk z derzh. upr. [Centralization, decentralization and nonlinearity in public administration: author's abstract of dissertation for candidate of sciences in public administration]. Kyiv, 20. [in Ukrainian].
17. Лелеченко, А. П. (2006). Децентралізація в системі державного управління в Україні: теоретико-методологічний аналіз : дис... канд. наук з держ. упр. Київ, 194.
- Lelechenko, A. P. (2006). Detsentralizatsiya v systemi derzhavnoho upravlinnya v Ukraini: teoretyko-metodolohichnyy analiz : dys... kand. nauk z derzh.upr [Decentralization in the system of public administration in Ukraine: theoretical and methodological analysis: Dissertation of the candidate of sciences in public administration]. Kyiv, 194. [in Ukrainian].
18. Кузькін, Є. (2019). Теоретико-методологічне забезпечення розширення фінансового простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації: дисертація на здобуття наук. ступ. доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08. Харків, 647.
- Kuz'kin, YE. (2019). Teoretyko-metodolohichne zabezpechennya rozshyrennya fiskal'noho prostoru mistsevoho samovryaduvannya v umovakh finansovoyi detsentralizatsiyi: dysertatsiya na zdobuttya nauk. stup. doktora ekonomichnykh nauk za spetsial'nistyu 08.00.08 [Theoretical and methodological support for the expansion of the fiscal space of local self-government in the context of financial decentralization: dissertation for the degree of Doctor of Economic Sciences in the specialty 08.00.08]. Kharkiv, 647. [in Ukrainian].
19. Плахотнюк, В.В. (2024). Соціально-економічний розвиток регіонів України: виклики та стратегічні перспективи. *Економіка та суспільство*, 70, 45–53.
- Plakhotnyuk, V.V. (2024). Sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok rehioniv Ukrainy: vyklyky ta stratehichni perspektyvy [Socio-economic development of regions of Ukraine: challenges and strategic prospects]. *Ekonomika ta suspil'stvo* [Economy and Society], 70, 45–53. [in Ukrainian].